<u>(इंग्रजीत टंकलिखित न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)</u>

(१९५१) एस. सी. आर २८४

डी. स्टीफन्स

-विरुद्ध-

नोसिबोला.

[न्यायमूर्ति सय्यद फजल अली, न्यायमूर्ति मेहर चंद महाजन, न्यायमूर्ति मुखर्जिया आणि न्यायमूर्ति चंद्रसेखर अय्यर]

फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १८९८, कलम ४१७, ४३९ - निर्दोष मुक्ततेच्या आदेशविरुद्ध पुनरीक्षण – हस्तक्षेप - मार्गदर्शक तत्वे – भारतीय व्यापारी नौधन अधिनियम, १९२३ चा XXI, कलम २५, २६ – खलाश्यांचा पुरवठा - खलाश्यांच्या भरतीसाठी जहाजांचे मालक आणि खलाश्यांद्वारे मंडळाची स्थापना - मंडळाच्या खर्चासाठी प्रत्येक खलाश्यांकडून एक रुपया कर बसविला – कलम २५, २६ चे उल्लंघन आहे काय - मस्टर कार्ड देणे म्हणजे मस्टरवर दिसण्याची परवानगी देणे – हे म्हणजे खलाश्यांना "कामावर गुंतवून ठेवणे किंवा पुरवठा करणे" आहे काय.

उच्च न्यायालयाला फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम ४३९ नुसार प्रदान केलेले पुनरीक्षणात्मक अधिकारक्षेत्रचा वापर जेव्हा खाजगी तक्रारदाराद्वारे दोषमुक्तिच्या आदेशाविरूद्ध केला जातो ज्याच्या विरोधात कलम ४१७ नुसार सरकारला अपील करण्याचा अधिकार आहे, तेव्हा त्याचा वापर सहजासहजी केला जाऊ नये. याचा वापर मात्र अपवादात्मक प्रकरणांमध्ये केला जाऊ शकतो जेथे सार्वजनिक न्यायाच्या हितासाठी उघड बेकायदेशीरपणाच्या दुरुस्तीसाठी किंवा न्यायदानातील गंभीर स्वरुपाची गफलत रोखण्यासाठी हस्तक्षेप आवश्यक असतो. खालच्या न्यायालयाने कायद्याबद्दल चुकीचा दृष्टिकोन ठेवला आहे किंवा अभिलेखीत असलेल्या पुराव्याचे चुकीचे आकलन केले आहे म्हणून ह्या अधिकारक्षेत्राचा सामान्यतः धावा केला जाणार नाही किंवा ते वापरले जात नाही.

जहाजमालकांची कलकत्त्यात *'कलकत्ता लाइनर्स कॉन्फरेन्स'* नावाची एक संस्था होती आणि खलाश्यांची *'जॉइंट सप्लाय ऑफिस'* ही संस्था होती. जहाजाचे मालक आणि खलाश्यांचे प्रतिनिधी यांच्यातील सामूहिक कराराचा परिणाम म्हणून कलकत्ता सागरी मंडळाची स्थापना केली, ज्यामध्ये कलकत्ता लाइनर्स कॉन्फरन्सचे आणि जॉइन्ट सप्लाय ऑफिसचे प्रतिनिधित्व करणारे समान संख्येने सदस्य होते. खलाशी या मंडळासमोर हजर झाले आणि त्यांना मस्टर कार्डे देण्यात आली ज्यामुळे त्यांना जहाजाच्या कप्तानांनी खलाश्यांना गुंतवलेल्या मस्टरमध्ये हजर राहण्याची परवानगी मिळाली. मंडळाच्या कार्यालयीन खर्चाची पूर्तता करण्यासाठी प्रत्येक खलाश्याला मालक रु २ देत होते आणि प्रत्येक खलाश्याला कामाला लावल्यानंतर रु. १ मालकाला या खर्चासाठी त्याचे योगदान म्हणून दिले जात होते. आरोपी हा लाइनर कॉन्फरन्सचा सचिव आणि सागरी मंडळाचा पदसिद्ध मानद संयुक्त सचिव होता आणि एका खलाश्याने त्याच्या विरोधात तक्रार दाखल केली की, त्याने रु. १ त्याच्याकडून मस्टर कार्ड दिल्याबद्दल घेतला आणि म्हणून त्याने भारतीय व्यापारी नौधन कायदा कलम २६ (२) अन्वये गुन्हा केला आहे.

असे मानले गेले की, सागरी मंडळाने ज्या खलाश्यांना मस्टर कार्डे दिली होती, त्यांना मंडळाने किंवा त्याच्या कोणत्याही अधिकाऱ्याने "नियुक्त केले नव्हते किंवा पुरवठा केला नव्हता ", किंवा रु. १ जे खलाश्यांनी रोजगाराच्या करारावर स्वाक्षरी केल्यानंतर त्याच्या वेतनातून आकारले गेले होते, त्या व्यक्तीला रोजगार प्रदान केल्याबद्दल मिळालेले मोबदला नव्हता आणि आरोपी अधिनियमाच्या कलम २५ किंवा कलम २६ अंतर्गत कोणत्याही गुन्ह्यासाठी दोषी नव्हता.

फौजदारी अपील अधिकारिता : २१ जानेवारी १९४९ आणि २९ ऑगस्ट १९४९ रोजी फौजदारी पुनरीक्षण प्रकरण १००७/१९४८ व ५२७/१९४९ मधील कलकत्ता येथील उच्च न्यायालयाच्या आदेशांविरुद्ध अपील (फौजदारी अपील क्रमांक १९/१९५०).

अपीलकर्त्यांसाठी एस. पी. सिन्हा (त्यांच्यासोबत एस. एन. मुखर्जी).

बी. सेन उत्तरवादीसाठी.

२ मार्च १९५१. न्यायनिर्णय पारीत यांनी केला

चंद्रसेखर अय्यर न्या. - हे अपील आमच्यासमोर कौन्सिलमधील हिस मॅजेस्टीच्या आदेशाद्वारे विशेष अनुमती मंजूर केलेल्या आले आहे आणि ते बंगालमधील फोर्ट विल्यम येथील उच्च न्यायालयाचे माननीय न्यायमूर्ति श्री. सेन यांनी केलेल्या आदेशांविरुद्ध निर्देशित केले आहे, ज्यात अपीलकर्ता डी. स्टीफन्सवर पुन्हा खटला चालवण्याचे निर्देश देण्यात आले आहेत, ज्याला मुख्य इलाखा शहर दंडाधिकाऱ्यांनी भारतीय व्यापारी नौधन अधिनियमाच्या कलम २६ च्या तरतुदींचे उल्लंघन केल्याबद्दल निर्दोष मुक्त केले होते.

या खटल्याची तथ्ये पुढील दोन परिच्छेदांमध्ये योग्यरित्या मांडण्यात आली आहेत जी मुख्य इलाखा शहर दंडाधिकाऱ्यांच्या न्यायनिर्णयून उद्धृत केली गेली आहेतः-

"जहाजांच्या मालकांची एक संस्था आहे जी '*कलकत्ता लाइनर्स कॉन्फरन्स*' म्हणून ओळखली जाते. खलाश्यांची एक संस्था आहे जी '*जॉइंट सप्लाय ऑफिस* ' म्हणून ओळखली जाते. १९४०-४१ पासून खलाश्यांच्या नियुक्तिसाठी परवानाधारक दलाल प्रणाली रद्द करण्यात आली होती. खलाशी भरतीसाठी जहाजांचे मालक आणि खलाश्यांच्या प्रतिनिधी यांच्यातील सामूहिक कराराचा परिणाम म्हणून कलकत्ता सागरी मंडळाची स्थापना करण्यात आली. ही मालक आणि खलाशी यांच्यातील एक संयुक्त वाटाघाटी करणारी यंत्रणा आहे जी मालकांद्वारे खलाश्यांच्या थेट नियुक्तिसाठी आहे. जॉइंट सप्लाय ऑफिस खलाश्यांचा पुरवठा करत नाही. कलकत्ता सागरी मंडळ देखील खलाश्यांचा पुरवठा करत नाही किंवा नियुक्तीही करीत नाही. जहाजाच्या कॅप्टनद्वारे ही नियुक्ती केली जाते. संबंधित वेळी कलकत्ता सागरी मंडळाची स्थापना कलकत्ता लाइनर्स कॉन्फरन्सचे (मालक) आणि जॉइन्ट सप्लाय ऑफिसचे (खलाशी) प्रतिनिधित्व करणारे समान सदस्य ठेऊन केली गेली. सध्या भारत सरकारचे कलकत्ता सागरी मंडळात दोन प्रतिनिधी आहेत. मालक आणि खलाश्यांच्या प्रतिनिधींच्या प्रत्येक

गटातून प्रत्येकी एक असे दोन संयुक्त अध्यक्ष आणि दोन संयुक्त सचिव आहेत. आरोपी स्टीफन हा कलकत्ता लाइनर्स कॉन्फरन्सचा सचिव आहेत आणि पगारी अधिकारी आहे. त्याचे मालक, कलकत्ता लाइनर्स कॉन्फरन्स, जी जहाजाची संघटना आहे, त्या जहाजांच्या मालकांकडून मिळालेल्या योगदानातून त्यांचा पगार देतात. आरोपी हा कलकत्ता लाइनर कॉन्फरन्सचा सचिव म्हणून त्याच्या क्षमतेनुसार कलकत्ता सागरी मंडळाच्या संयुक्त सचिवांपैकी एक आहे. कलकत्ता सागरी मंडळाचे संयुक्त सचिव मानद पदे धारण करतात आणि त्यांना कोणतेही मानधन मिळत नाही."

"आता भरतीची प्रक्रिया अशी आहे की खलाशी स्वतः कलकत्ता सागरी मंडळासमोर हजर राहतात. त्यांना मस्टर कार्डे दिली जातात जी त्यांना जहाजाचे कॅप्टन खलाश्यांना ज्या कामावर ठेवतात त्या मस्टरवर हजर व्हायची परवानगी देतात. सागरी मंडळ खलाश्यांना नियुक्त करताना जहाजांच्या कॅप्टनसाठी एक प्रक्रिया ठरवण्याचा मंडळाचा प्रयत्न असतो. खलाश्यांच्या मागणीपेक्षा त्यांची संख्या जास्त आहे. यामुळे भ्रष्टाचार वाढला होता. भ्रष्टाचाराविरुद्ध लढा देण्यासाठी, जहाजांच्या मालकांना आळीपाळीने खलाशी नियुक्त करण्यासाठी एक प्रक्रिया शोधण्यासाठी कलकत्ता सागरी मंडळाची कल्पना करण्यात आली होती. कलकत्ता सागरी मंडळाच्या कार्यालयीन खर्चाची पूर्तता करण्यासाठी मालक, संबंधित वेळी, रु. २ प्रति खलाशी नियुक्त केल्यानंतर द्यायचे. स्वाक्षरी केल्यानंतर, प्रत्येक खलाशी मालकांना कलकत्ता सागरी मंडळाच्या कार्यालयीन खर्चासाठी त्याचे योगदान म्हणून १ रुपये परत करायचा. वर नमूद केलेल्या कोणत्याही तथ्यांना तक्रारदाराच्या बाजूने विरोध केला गेला नाही."

तक्रारदार नोसिबोला यांनी आरोप केला की मंडळाचे संयुक्त सचिव म्हणून आरोपींनी मस्टर कार्ड जारी करण्यासाठी त्याच्याकडून एक रुपयाचा बेकायदेशीर शुल्क वसूल केला आणि अशा प्रकारे भारतीय व्यापारी नौधन अधिनियमाच्या कलम २६ चे उल्लंघन केले आणि त्यामुळे तो त्या कलमाच्या उपखंड (२) च्या अर्थांतर्गत गुन्ह्यासाठी दोषी होता. मुख्य इलाखा शहर दंडाधिकाऱ्यांनी आरोपींची निर्दोष मुक्तता केली परंतु पुनरीक्षणानंतर कलकत्ता येथील उच्च न्यायालयाने आरोपीने

अधिनियमाच्या कलम २५ च्या तरतुदींचे स्पष्टपणे उल्लंघन केले आहे आणि तक्रारदाराने जेव्हा सांगितले की आरोपीला रु. १ नोंदणीपूर्वी घेतले म्हणून तो अधिनियमाच्या कलम २६ अंतर्गत देखील दोषी होता असे मत व्यक्त करत पुन्हा खटला चालविण्याचे निर्देश दिले; आणि दोन्ही पक्षांना अतिरिक्त पुरावे सादर करण्याची परवानगी देण्यात आली होती. हा खटला पुन्हा दुसऱ्यांदा चालविल्यावर मुख्य इलाखा शहर दंडाधिकाऱ्यांनी आरोपीची निर्दोष मुक्तता केली आणि ते या निष्कर्षाप्रत पोचले की आरोपीनी खलाश्यांना नियुक्त केले नाही अथवा त्यांचा पुरवठा केला नाही, त्यांना रु. १ तक्रारदाराकडून मस्टर कार्ड जारी करण्यासाठी मिळाले नाही आणि ते रु. १ जे जहाज मालकांनी रोजगारानंतर खलाश्यांकडून वेतनातून कपातीद्वारे गोळा केले जाते, ते आरोपी किंवा इतर कोणालाही मोबदला म्हणून दिले जात नाही, तर खरोखरच कलकत्ता सागरी मंडळाच्या अंतर्गत काम करणाऱ्या जॉइंट सप्लाय ऑफिसच्या खर्चासाठीचे योगदान आहे. निर्दोष मुक्ततेच्या या आदेशाविरूद्ध पुन्हा उच्च न्यायालयात पुनर्निरीक्षण याचिका दाखल करण्यात आली आणि पूर्वी ज्या विद्वान न्यायाधीशांनी त्याची सुनावणी केली त्याच न्यायाधीशांसामोर परत सुनावणी झाली. उच्च न्यायालयाच्या न्यायाधीशांनी मुख्य इलाखा शहर दंडाधिकाऱ्यांच्या सर्व तात्विक मुद्द्यांवर विसंगत विचार मांडून प्रकरण नव्याने सुनावणीसाठी परत पाठविले, ज्यामध्ये मुख्य इलाखा शहर दंडाधिकाऱ्यांनी आरोपीला दोषी ठरविण्याच्या निर्देशांसारखे निष्कर्ष होते. विद्वान न्यायाधीशांच्या मते, खलाश्यांना मस्टर कार्ड जारी करणे म्हणजे अधिनियमाच्या कलम २५ च्या अर्थानुसार खलाश्यांचा "पुरवठा" करणे होय. १ रुपयाची मागणी म्हणजे कलम २६ च्या अर्थानुसार मोबदल्याची मागणी करणे होती, जरी ती जॉइंट सप्लाय ऑफिस चालवण्याच्या खर्चासाठी खर्च केली गेली असली तरी आणि मोबदल्याची मागणी करणे हाच एक गुन्हा ठरेल, मग तो पैसा प्रत्यक्षात प्राप्त झाला असो वा नसो.

पुनरीक्षणातील या हस्तक्षेपाच्या विरोधात, सध्याचे अपील प्रिवी कौन्सिलच्या न्यायिक समितीसमोर या आधारावर दाखल करण्यात आले होते की या प्रकरणात

पुन्हा खटला चालवण्याचे अधिकारक्षेत्र अशा प्रकारे वापरले गेले होते की ते न्यायाच्या आवश्यक तत्त्वांचे उल्लंघन होते.

उच्च न्यायालयाने घेतलेला दृष्टिकोन योग्य आहे की चुकीचा या प्रश्नावर संक्षिप्त चर्चा करण्यापूर्वी व्यापारी नौधन अधिनियमाच्या संबंधित कलमांची मांडणी करणे उपयुक्त ठरेल.

"२४. (१) केंद्र सरकार किंवा केंद्र सरकारने या संदर्भात अधिकृत केलेली कोणतीही व्यक्ती अशा व्यक्तींना ब्रिटिश भारतात व्यापारी जहाजांसाठी खलाश्यांना नियुक्त करण्यासाठी किंवा पुरवठा करण्यासाठी योग्य परवाने देऊ शकते.

(२) असा कोणताही परवाना अशा कालावधीसाठी चालू राहील आणि केंद्र सरकारला योग्य वाटेल अशा अटी आणि शर्तींवर मंजूर आणि रद्द केला जाऊ शकतो.

२५. (१) ब्रिटिश भारतात कोणत्याही जहाजावर प्रवेश करण्यासाठी एखाद्या व्यक्तीने खलाश्याला कामावर ठेवू नये किंवा पुरवठा करू नये, जोपर्यंत ती व्यक्ती एकतर या उद्देशासाठी या अधिनियमांतर्गत परवाना धारण करीत नाही, किंवा जहाजाचा मालक किंवा मालक किंवा जोडीदार आहे, किंवा खराखुरा नोकर आहे आणि मालकाच्या सतत नोकरीत आहे, किंवा शिपिंग मास्टर आहे.

(२) ब्रिटिश भारतात कोणत्याही जहाजावर प्रवेश करण्यासाठी खलाश्याला नियुक्त करण्याच्या उद्देशाने एखादी व्यक्ती कोणत्याही व्यक्तीला कामावर ठेवू शकत नाही, जोपर्यंत ती व्यक्ती एकतर या अधिनियमाखाली त्या प्रयोजनार्थ परवाना घेत नसेल किंवा जहाजाचा मालक किंवा मास्टर किंवा सहाय्यक असेल, किंवा खराखुरा नोकर असेल आणि मालकाच्या सतत नोकरीत असेल, किंवा शिपिंग मास्टर असेल.

(३) या कलमाचे उल्लंघन करून खलाश्याला नियुक्त केले गेले आहे किंवा त्याचा पुरवठा केला गेला आहे हे जर त्या व्यक्तीला माहीत असेल, तर ती व्यक्ती कोणत्याही जहाजावरील कोणत्याही खलाश्याला स्वीकारणार नाही किंवा त्या जहाजावर प्रवेश देणार नाही.

(४) जर एखाद्या व्यक्तीने या कलमाचे उल्लंघन केले, तर ज्या खलाशाविरुद्ध गुन्हा केला गेला आहे, त्या प्रत्येक खलाश्यासाठी तो दंडास पात्र असेल, जो शंभर रुपयांपर्यंत वाढू शकतो आणि जर परवानाधारक व्यक्ती असेल तर त्याचा परवाना जप्त केला जाईल.

२६ (१) एखाद्या व्यक्तीने कोणत्याही खलाश्याकडून, किंवा खलाशी म्हणून नोकरी शोधणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीकडून किंवा त्याच्या वतीने असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीकडून, या अधिनियमांतर्गत अधिकृत केलेल्या शुल्काव्यतिरिक्त त्याला रोजगार प्रदान करण्यासाठी कोणतेही मोबदले प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षपणे मागू नये किंवा प्राप्त करू नये.

(२) जर एखाद्या व्यक्तीने या कलमाचे उल्लंघन केले तर अशा प्रत्येक गुन्ह्यासाठी त्याला पन्नास रुपये दंड भरावा लागेल आणि जर परवानाधारक व्यक्ती असेल तर त्याचा परवाना रद्द केला जाईल.

पुराव्यांमध्ये कबूल केलेल्या किंवा सिद्ध झालेल्या तथ्यांवर, आरोपीने कोणता गुन्हा केला आहे हे कळणे कठीण आहे. कलकत्ता सागरी मंडळ किंवा कलकत्ता लाइनर्स कॉन्फरन्स ह्या दोन्हीही संस्था खलाश्यांचा पुरवठा करत नाहीत. नोंदणीमुळे खलाश्यांना मस्टर कार्ड मिळते ज्यामुळे ते मस्टरवर उपस्थित राहू शकतात आणि तेथे जहाजाचे कप्तान खलाश्यांची निवड करतात आणि त्यांना नियुक्त करतात. या निवडीनंतर आणि नियुक्तीनंतर जहाज मालकांची संस्था, ज्याचे *कलकत्ता लाइनर्स कॉन्फरन्स* असे नाव आहे, ती रु. २ कलकत्ता सागरी मंडळाकडे जमा केली जाते, ज्यापैकी रु. १ त्यांचे स्वतःचे योगदान आहे आणि रु. १ हे खलाश्यांनी दिलेले योगदान आहे जे त्याच्या वेतनातून कापले जाते. त्यामुळे अधिनियमाच्या कलम २५ च्या अर्थानुसार खलाश्यांचा पुरवठा होत नाही. बऱ्याच मोठ्या संख्येने खलाशी रोजगाराच्या संधीसाठी सर्व एका जागी एकत्र येतात, जेथून जहाजमालक अथवा कप्तान ज्या खलाश्यांना पाहिजे त्यांना निवडू शकतात. जहाजाच्या मालकांना कोणत्याही विशिष्ट व्यक्तीची निवड करण्याचे बंधन नाही, किंवा मालकांच्या फायद्यासाठी आणि त्यांच्या

अंतर्गत रोजगारासाठी थेट किंवा त्याच्या सेवकांद्वारे सागरी मंडळाद्वारे अशी कोणतीही निवड केली जात नाही. कलकत्ता सागरी मंडळ, ज्याचे आरोपी मानद संयुक्त सचिव आहेत, ही एक संस्था आहे, जी १९४७ च्या अखेरीस स्थापन झाली, मालक आणि खलाश्यांना नियुक्तीच्या संदर्भात एकत्र आणण्यासाठी एक संपर्क संस्था किंवा संस्था म्हणून, भारत सरकारच्या माहितीसह, जर मंजुरी नसेल तर, सर्वानुमते तयार करण्यात आली होती. जॉइंट सप्लाय ऑफिसच्या माध्यमातून सागरी मंडळाद्वारे कामगार वर्गाला मालकांच्या संपर्कात आणले जाते परंतु खलाश्यांना जहाज मालक किंवा कप्तान नियुक्त करतात. काही प्रमाणात, भरतीचे नियमन सागरी मंडळाद्वारे केले जाते, परंतु मंडळाद्वारे किंवा त्याच्या कोणत्याही अधिकाऱ्याद्वारे खलाशी मालकांना पुरविले जातात असे म्हणणे चुकीचे ठरेल. छापील पुस्तकाच्या पृष्ठ २८ वर सापडलेल्या त्याच्या लेखी जबाबात आरोपीने म्हटले आहे की, आणि ते कुठेही विवादित केले गेले नाही, की खुद्द खलाश्यांच्या विरोधामुळे सेरांगच्या एजन्सीद्वारे कर्मचारी निवडण्याची प्रणाली संपुष्टात आणली गेली, ज्यांनी असा आरोप केला की यामुळे व्यापक भ्रष्टाचार झाला कारण सेरांगांनी केवळ त्यांना मोठ्या प्रमाणात पैसे देणाऱ्यांचीच भरती केली.

अभियोग पक्षाचे असे म्हणणे आश्चर्यकारक आहे, रु. १ खलाश्यांनी रोजगाराच्या करारावर स्वाक्षरी केल्यानंतर त्याच्या वेतनातून आकारला जाणारा मोबदला हा त्या व्यक्तीला नोकरी पुरविल्याबद्दल मिळणारा मोबदला आहे. आरोपीला देण्यात आलेले मानधन दरमहा २,००० रुपये कलकत्ता लाइनर्स कॉन्फरन्सच्या वेतनाद्वारे दिले जातात, ज्यांच्या अंतर्गत ते पगारदार सचिव आहेत. कलकत्ता सागरी मंडळाला रु. १ प्रति खलाशी जहाज मालकांच्या संघटनेकडून मिळते, परंतु हे मंडळाच्या जॉइंट सप्लाय ऑफिसच्या खर्चासाठी योगदान म्हणून आहे. नवी दिल्लीतील वाणिज्य मंत्रालयाचे विशेष कर्तव्य अधिकारी सी. पी. श्रीवास्तव आणि अभियोग पक्षाच्या बाजूने चौकशी केलेले श्री. डिक्केन यांनी दिलेल्या पुराव्यांमध्ये हे अगदी स्पष्ट केले आहे, जे असे म्हणतात की हे योगदान जॉइंट सप्लाय ऑफिस आणि सागरी मंडळ चालविण्याच्या चालू खर्चाची पूर्तता करण्यासाठी दिले गेले आहे. बचाव

पक्षाचा सहावा साक्षीदार जेम्स फिनले आणि कंपनीचे श्री. गोल्डवेल यांनी त्यांच्या साक्षीत असे म्हटले आहे की, कलकत्ता सागरी मंडळ आणि जॉइंट सप्लाय ऑफिसला जहाज चालकांकडून अर्थसहाय्य दिले जाते आणि आरोपीचा खलाश्यांच्या नियुक्तीशी काहीही संबंध नाही. मुख्य इलाखा शहर दंडाधिकाऱ्यांचा देखील एक निष्कर्ष आहे, जो रद्दबातल झाला नाही की तक्रारदाराने आरोप केला आहे की आरोपीने जॉइंट सप्लाय ऑफिसमध्ये त्याचे नाव नोंदवण्यापूर्वी रु. १ त्याच्याकडून घेतले आहेत, हा आरोप सिद्ध झाला नाही.

आरोपी कोणत्याही खलाश्याला नियुक्त करत नाही किंवा पुरवठा करत नाही आणि कोणत्याही व्यक्तीला खलाशी म्हणून रोजगार देण्यासाठी प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षपणे कोणतेही मानधन मागत नाही किंवा प्राप्त करत नाही हे वस्तुस्थितीवरून स्पष्ट होते. ह्या वस्तुस्थितीवरून हे स्पष्टपणे दिसून येते कि, अभियोग पक्ष त्याची बाजू सिद्ध करण्यास असमर्थ ठरला आहे.

न्यायमूर्ती श्री. सेन म्हणतात, "मला पूर्णपणे जाणीव आहे की, सामान्यतः या न्यायालयाने निर्दोष मुक्ततेच्या आदेशात हस्तक्षेप करू नये. असे फक्त अपवादात्मक कारणांसाठीच केले पाहिजे." पुनरीक्षणात्मक अधिकारक्षेत्राच्या अत्यंत मर्यादित स्वरूपाची त्याने केलेली ही जाणीव अंमलात आणली गेली नाही, परंतु परिणामी एखाद्या व्यक्तीला अशा गुन्ह्यांसाठी तिसऱ्यांदा पुन्हा खटला चालवण्याचे आदेश देण्यात आले, जे प्रथमदर्शनीही सिद्ध झाले नाहीत, ही काहीशी खेदजनक बाब आहे.

उच्च न्यायालयाला फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम ४३९ नुसार प्रदान केलेले पुनरीक्षणात्मक अधिकारक्षेत्रचा वापर जेव्हा खाजगी तक्रारदाराद्वारे दोषमुक्तिच्या आदेशाविरूद्ध केला जातो ज्याच्या विरोधात कलम ४१७ नुसार सरकारला अपील करण्याचा अधिकार आहे, तेव्हा त्याचा वापर सहजासहजी केला जाऊ नये. याचा वापर मात्र अपवादात्मक प्रकरणांमध्ये केला जाऊ शकतो जेथे सार्वजनिक न्यायाच्या हितासाठी उघड बेकायदेशीरपणाच्या दुरुस्तीसाठी किंवा न्यायदानातील गंभीर स्वरुपाची गफलत रोखण्यासाठी हस्तक्षेप आवश्यक असतो. खालच्या न्यायालयाने

कायद्याबद्दल चुकीचा दृष्टिकोन ठेवला आहे किंवा अभिलेखीत असलेल्या पुराव्याचे चुकीचे आकलन केले आहे म्हणून ह्या अधिकारक्षेत्राचा सामान्यतः धावा केला जाणार नाही किंवा ते वापरले जात नाही. आधीच नमूद केल्याप्रमाणे, सध्याच्या प्रकरणात अशी कोणतीही चूक झालेली नाही; दुसरीकडे, आम्हाला असे वाटते की मागील दोन्ही प्रसंगी, मुख्य इलाखा शहर दंडाधिकाऱ्यांनी भारतीय व्यापारी नौधन अधिनियमाच्या कलम २५ आणि २६ अंतर्गत आरोपी कोणत्याही गुन्ह्यात दोषी नव्हता असे ठरविले आहे ते योग्य होते.

उच्च न्यायालयाचा आदेश रदद् जातो आणि मुख्य इलाखा शहर दंडाधिकाऱ्यांचा आदेश पूर्ववत केला जातो. आरोपींची आरोपातून निर्दोष मुक्तता होतील.

आदेश रदद्.

अपीलकर्त्याचा प्रतिनिधी : पी. के. चॅटर्जी.

उत्तरवादीसाठी प्रतिनिधी : पी. के. बोस यांच्यासाठी आय. एन. श्रॉफ.

<u>अस्वीकरण</u>

"या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याचा/तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही. तसेच, इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणीकरिता वैध मानला जाईल".